Li, Y., & Dervin, F. (2018). Introduction: Contextualizing teacher continuing professional development in the ‘miracle’ of Finnish education. In Y. Li, & F. Dervin (Eds.), *Continuing professional development of teachers in Finland* (pp. 1–28). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-95795-1_1

Rauner, F. (2024). *Handbook of fundamentals of modern vocational education: Shaping the world of work*. Springer Nature Singapore. https://www.google.com.ua/books/edition/Handbook_of_Fundamentals_of_Modern_Vocat/RjgWEQAAQBAJ?hl=en&gbpv=0

Westerhuis, A., & Coenen, J. (2022). *Teachers and trainers in a changing world: Netherlands. Building up competences for inclusive, green and digitalised vocational education and training (VET).* CEDEFOP Refernet Thematic Perspectives. https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2022/teachers_and_trainers_in_a_changing_world_Netherlands_Cedefop_ReferNet.pdf

Гуржій, А., Радкевич, В., & Пригодій, М. (2023). Підвищення якості підготовки майбутніх фахівців із використанням віртуальних навчальних комплексів. *Нові технології навчання*, (97), 42–50. https://doi.org/10.52256/2710-3560.97.2023.97.05

УДК 373-051:37.091.33

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА МЕДІАГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Ольга Чадюк,
методист Навчально-методичного центру
професійно-технічної освіти
у Луганській області,
https://orcid.org/0009-0000-4718-5661
e-mail: olyachaduk@ukr.net

Анотація. У статті розглядається проблема розвитку критичного мислення та медіаграмотності здобувачів освіти як важливого компонента професійної компетентності викладачів загальноосвітніх

дисциплін. На основі аналізу сутності понять критичного мислення та медіаграмотності обґрунтовано їх значущість у сучасному інформаційному суспільстві. Окреслено роль викладачів у формуванні цих навичок, визначено основні компоненти їхньої професійної компетентності у цій сфері: когнітивний, діяльнісний, мотиваційно-ціннісний та рефлексивний. Представлено ефективні стратегії та методи розвитку критичного мислення та медіаграмотності здобувачів освіти.

Ключові слова: професійно-технічна освіта, критичне мислення, медіаграмотність, інформаційне суспільство, загальноосвітні дисципліни

DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING AND MEDIA LITERACY OF STUDENTS

Olha Chadiuk,
methodologist of the Training and Methodological Center of Vocational Education in Luhansk Oblast

Abstract. The article deals with the problem of developing critical thinking and media literacy of students as an important component of the professional competence of teachers of general education disciplines. Based on the analysis of the essence of the concepts of critical thinking and media literacy, their importance in the modern information society is substantiated. The role of teachers in the formation of these skills is outlined, the main components of their professional competence in this area are defined: cognitive, activity, motivational and value, and reflective. Effective strategies and methods for developing critical thinking and media literacy of students are presented.

Keywords: vocational education, critical thinking, media literacy, information society, general education disciplines

Медіаграмотність в умовах війни та глобальних трансформацій набуває критичного значення, оскільки інформаційний простір стає полем боротьби за свідомість людей. Пропаганда, фейки, дезінформація та маніпуляції використовуються як зброя, що впливає

на громадську думку, емоційний стан суспільства та навіть ухвалення рішень на рівні держав.

В умовах війни медіаграмотність допомагає розпізнавати ворожу пропаганду, критично оцінювати інформаційні потоки та перевіряти факти. Вона також сприяє формуванню стійкості до інформаційних атак, запобігає поширенню паніки та фейків і зміцнює інформаційну безпеку країни.

Глобальні трансформації, такі як цифровізація, розвиток штучного інтелекту, поява нових платформ та алгоритмів поширення контенту, створюють нові виклики для медіаграмотності (Radkevych et al., 2025). В умовах постійного потоку інформації особливо важливо вміти аналізувати джерела, ідентифікувати маніпулятивні техніки та розуміти механізми формування громадської думки.

Дослідження розвитку критичного мислення та медіаграмотності здобувачів освіти як компонента професійної компетентності викладачів загальноосвітніх дисциплін є актуальним науково-педагогічним завданням, вирішення якого сприятиме підвищенню якості освіти та формуванню конкурентоспроможних фахівців, здатних успішно функціонувати в сучасному інформаційному суспільстві.

Метою дослідження є визначення ефективних шляхів і методів формування професійної компетентності викладачів загальноосвітніх дисциплін щодо розвитку критичного мислення та медіаграмотності здобувачів освіти, а також розробка методичних рекомендацій для впровадження відповідних педагогічних технологій у освітній процес.

Критичне мислення – це складний когнітивний процес, який передбачає аналіз, оцінку та формування власних суджень на основі отриманої інформації. Воно включає здатність розрізняти факти та думки, виявляти логічні помилки, розпізнавати маніпуляції та упередження, а також приймати обґрунтовані рішення.

Медіаграмотність – це комплекс знань, умінь та навичок, які дозволяють людині ефективно взаємодіяти з медіапростором: знаходити, аналізувати, оцінювати та створювати медіаконтент. Медіаграмотна особа здатна розуміти, як працюють медіа, яким чином вони можуть впливати на свідомість та поведінку людей, а також критично споживати та використовувати інформацію.

Розвиток критичного мислення та медіаграмотності здобувачів освіти в ЗП(Т)О є важливим з багатьох причин. Перед педагогічними працівниками постають наступні задачі:

– навчити здобувачів освіти протидіяти інформаційним

маніпуляціям, так як у сучасному світі дезінформація, фейкові новини та маніпуляції стали частиною повсякденного інформаційного середовища, а критичне мислення допомагає розпізнавати такі явища та протистояти їм;

– формувати у здобувачів освіти власну думку для здатності аналізувати інформацію та формувати власні судження, що є основою для розвитку особистості та громадянської позиції;

– підготовка до професійної діяльності, бо критичне мислення та медіаграмотність є важливими навичками для успішної професійної реалізації в багатьох сферах;

– розвивати у здобувачів освіти творчій потенціал, так як критичне мислення сприяє розвитку творчих здібностей, оскільки воно передбачає пошук нестандартних рішень та вихід за межі усталених шаблонів.

Викладачі загальноосвітніх дисциплін відіграють ключову роль у формуванні критичного мислення та медіаграмотності здобувачів освіти. Ця роль полягає у створенні сприятливого освітнього середовища, використанні відповідних методів та технологій навчання, інтеграції медіаосвіти у зміст навчальних дисциплін, а також у власному прикладі.

Тобто викладач має сформувати атмосферу, в якій заохочується висловлення власних думок, дискусії та обговорення різних точок зору, використовувати методи, які стимулюють розвиток критичного мислення: проблемне навчання, дискусії, дебати, кейс-стаді, проєктне навчання тощо, включати в зміст своїх дисциплін елементи медіаосвіти, навчати здобувачів освіти аналізувати медіаконтент і створювати власні медіапродукти, демонструвати критичне мислення та медіаграмотність у своїй професійній діяльності, бути прикладом для наслідування.

Для ефективного розвитку критичного мислення та медіаграмотності здобувачів освіти викладачі загальноосвітніх дисциплін мають володіти відповідними компетентностями, які включають:

– когнітивний компонент: знання основ критичного мислення та медіаграмотності; розуміння психологічних аспектів сприйняття інформації; знання методів та технологій розвитку критичного мислення; розуміння особливостей функціонування сучасних медіа;

– діяльнісний компонент: уміння аналізувати та оцінювати інформацію; здатність розробляти завдання, спрямовані на розвиток

критичного мислення; уміння використовувати медіаресурси в освітньому процесі; здатність навчати здобувачів створювати власні медіапродукти;

– мотиваційно-ціннісний компонент: розуміння важливості розвитку критичного мислення та медіаграмотності; готовність до постійного вдосконалення власних компетентностей; прагнення до формування критичного мислення у здобувачів освіти; усвідомлення власної відповідальності за розвиток здобувачів освіти;

– рефлексивний компонент: здатність аналізувати власну педагогічну діяльність; уміння оцінювати ефективність використаних методів та технологій; готовність до корекції освітньої стратегії на основі отриманих результатів.

В закладах професійної (професійно-технічної) освіти використовують стратегічні підходи до розвитку критичного мислення та медіаграмотності:

Інтеграційна стратегія. Передбачає системне включення елементів критичного мислення та медіаграмотності до змісту загальноосвітніх дисциплін у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Це дозволяє формувати відповідні компетентності не як окремі навички, а як наскрізні вміння, що застосовуються в різних контекстах.

Практико-орієнтована стратегія. Спрямована на розвиток критичного мислення та медіаграмотності через вирішення практичних завдань, пов’язаних з майбутньою професійною діяльністю здобувачів освіти ЗП(ПТ)О. Особливо ефективна, оскільки демонструє практичну цінність цих навичок у професійному контексті.

Стратегія медіаосвітнього середовища. Передбачає створення в закладі освіти особливого середовища, яке стимулює критичне сприйняття інформації, включаючи організацію тематичних заходів, конкурсів, проєктів з медіаграмотності.

Стратегія міждисциплінарної взаємодії. Об’єднує зусилля викладачів різних дисциплін для комплексного формування навичок критичного мислення та медіаграмотності, забезпечуючи системність і послідовність.

Досліджені інформаційні джерела пропонують нам багато методів розвитку критичного мислення та медіаграмотності. В закладах професійної (професійно-технічної) освіти викладачі застосовують технологію розвитку критичного мислення через читання та письмо (ТРКМ):

Метод «Знаю – Хочу дізнатися – Дізнався» (ЗХД): застосовується для структурування навчальної інформації та активізації мислення. Здобувачі освіти заповнюють таблицю з трьома колонками: що вони знають з теми, що хочуть дізнатися та що дізналися після опрацювання матеріалу.

Метод «Інсерт» (I.N.S.E.R.T.): передбачає активне читання тексту з маркуванням інформації спеціальними символами (наприклад, «√» – відоме, «+» – нове, «-» – суперечить уявленням, «?» – викликає запитання).

«Кубування»: шість граней куба відповідають різним аспектам аналізу: опишіть, порівняйте, встановіть асоціації, проаналізуйте, застосуйте, наведіть аргументи «за» чи «проти».

Для аналізу медіаконтенту застосовують наступні методи:

SWOT-аналіз медіаповідомлень: визначення сильних сторін, слабких сторін, можливостей та загроз конкретного медіапродукту.

Метод «5W+H»: аналіз медіаповідомлення за схемою: Хто? (Who?), Що? (What?), Де? (Where?), Коли? (When?), Чому? (Why?), Як? (How?).

Метод декодування медіаповідомлень: виявлення прихованих смислів, стереотипів, маніпуляцій у медіатекстах.

Факт-чекінг: перевірка достовірності інформації з використанням надійних джерел.

Використовуються інтерактивні методики розвитку:

Дискусійні методи: дебати, «акваріум», «мікрофон», які розвивають вміння формулювати та відстоювати власну позицію.

Кейс-метод: аналіз реальних або вигаданих ситуацій, пов’язаних з інформаційними викликами у професійній діяльності.

Рольові ігри: моделювання ситуацій взаємодії з медіапродуктами, де здобувачі освіти виступають у різних ролях (споживач інформації, творець контенту, редактор тощо).

Метод «Шість капелюхів мислення» Едварда де Боно: розгляд проблеми з різних позицій (факти, емоції, критика, оптимізм, творчість, керування процесом).

Особливою популярністю у здобувачів освіти користуються проєктні методи:

Створення учнівських медіапродуктів: блогів, подкастів, відеороликів, які відображають професійну специфіку.

Дослідницькі проєкти: вивчення впливу медіа на громадську думку, аналіз рекламних кампаній, дослідження медіаманіпуляцій.

Медіаосвітні проєкти: розробка пам'яток, інфографіки, чек-листів з медіаграмотності для певної цільової аудиторії.

В епоху змішаного та дистанційного навчання не менш популярними є цифрові методи:

Веб-квести: структуровані дослідницькі завдання з використанням інтернет-ресурсів.

Використання спеціалізованих онлайн-платформ: робота з ресурсами з медіаграмотності (наприклад, «Медіаграмотність для освітян», «IREX»).

Створення цифрових портфоліо: збір і аналіз медіаматеріалів з професійної тематики.

Визначним завданням для педагогів стає адаптація методів до специфіки професійної підготовки: важливо пов'язувати завдання з критичного мислення та медіаграмотності з майбутньою професією здобувачів освіти. Розвиток критичного мислення та медіаграмотності має відбуватися поетапно, з поступовим ускладненням завдань. Необхідно забезпечити оптимальне співвідношення теоретичних знань та практичних умінь, залучати матеріали з різних дисциплін для комплексного формування навичок, урахувати рівні підготовки та вікові особливості (методи мають відповідати пізнавальним можливостям здобувачів освіти ЗП(ПТ)О) (Пригодій, 2008). В ході роботи використовувати актуальні медіаматеріали, що відображають реалії сьогодення. Необхідно пам'ятати про формування атмосфери довіри та поваги до різних думок.

Запропоновані стратегії та методи сприятимуть ефективному формуванню навичок критичного мислення та медіаграмотності у здобувачів освіти ЗП(ПТ)О, що є необхідною умовою їхньої успішної професійної діяльності в сучасному інформаційному суспільстві.

В дослідженні теми було виявлено, що розвиток критичного мислення та медіаграмотності здобувачів освіти супроводжується певними викликами, серед яких:

– обмежений час на вивчення програмного матеріалу (для подолання цього виклику викладачі мають інтегрувати розвиток критичного мислення та медіаграмотності в зміст своїх дисциплін, а не розглядати їх як окремі теми);

– недостатня підготовка викладачів (для підвищення компетентності викладачів у цій сфері необхідно організовувати відповідні курси підвищення кваліфікації, тренінги, семінари);

– опір змінам з боку учасників освітнього процесу (ля подолання

цього виклику важливо проводити просвітницьку роботу щодо важливості розвитку критичного мислення та медіаграмотності, демонструвати їх практичну цінність);

– технологічні обмеження (для ефективного розвитку медіаграмотності необхідно забезпечити освітні заклади відповідними технічними засобами та доступом до інтернету).

Розвиток критичного мислення та медіаграмотності здобувачів освіти є важливим компонентом професійної компетентності викладачів загальноосвітніх дисциплін. Це зумовлено зростаючою роллю інформації та медіа в сучасному світі, а також необхідністю формування у здобувачів освіти навичок, необхідних для успішної інтеграції в суспільство.

Для ефективного розвитку критичного мислення та медіаграмотності здобувачів освіти викладачі загальноосвітніх дисциплін мають володіти відповідними компетентностями, використовувати різноманітні стратегії та методи, а також постійно вдосконалювати свою педагогічну майстерність.

Подальші дослідження в цій сфері можуть бути спрямовані на розробку конкретних методик розвитку критичного мислення та медіаграмотності для різних вікових груп здобувачів освіти, а також на вивчення ефективності різних підходів до формування відповідних компетентностей викладачів.

Список посилань

Бондаренко, Н. (2020). Медіаграмотність та критичне мислення на уроках української мови: додатковий до підручника контент. *Українська мова і література в школах України, (3)*, 9–16.

Пометун, О. І., & Сущенко, І. М. (2016). *Навчаємо мислити критично: посібник для вчителів.* Ліра-К.

Найдьонова, Л. А., & Слюсаревський, М. М. (Ред.). (2016). *Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція).* Київ.

Конверський, А. Є. (2018). *Критичне мислення: Підручник для студентів навчальних закладів вищої освіти усіх спеціальностей.* Центр учбової літератури.

Пригодій, М. А. (2008). Вплив технічних задач на активізацію пізнавальної діяльності учнів під час профільного навчання. *Молодь і ринок*, 6(41), 68–71.

Іванов, В. Ф., & Волошенюк, О. В. (Ред.). (2012). *Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник.* Київ: Центр вільної преси.

Шейбе, С., & Рогоу, Ф. (2014). *Медіаграмотність: підручник для вчителів* (С. Дьома, Пер.). Центр вільної преси.

Radkevych, O., Pryhodii, M., & Radkevych, V. (2025). Artificial intelligence use in assessing the learning outcomes of future engineers. In M. E. Auer & T. Rüütmann (Eds.), *Futureproofing engineering education for global responsibility. ICL 2024. Lecture Notes in Networks and Systems* (Vol. 1260, pp. 557–564). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-85652-5_55

УДК 377.3:37.091.12

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ КОЛЕДЖІВ: ТЕХНОЛОГІЇ ТА ПІДХОДИ

Олександр Ямковий,
кандидат педагогічних наук,
молодший науковий співробітник відділу
фахової передвищої освіти Інституту
професійної освіти НАПН України,
https://orsid.org/0000-0001-6919-3515
e-mail: yamkovoysasha@ukr.net

Анотація. Професійна компетентність викладача включає володіння сучасними методами навчання, здатність до інноваційної діяльності, гнучкість у використанні технологій та адаптацію до потреб студентів. У цьому контексті значну роль відіграють педагогічні технології, що сприяють системному розвитку фахових і особистісних якостей педагога.

Ключові слова: професійна компетентність, викладач коледжу, технології навчання, безперервна освіта.